

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

گروه فقه و حقوق اسلامی

حق آموزش با رویکردی بر حقوق شهروندی در فقه امامیه و حقوق ایران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

استاد راهنما

دکتر محدثه معینی فر

استاد مشاور

دکتر مهدی نوریان

نام دانشجو

سمیه همتی

تابستان ۱۳۹۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

آنانی که بارشان را بستند، غمشان را جمع کردند

تا نگذارند کسی به حریم ولایت تجاوز کند...

این روزها دلمان در کنار شماست.

تقدیم به مدافعان حرم حضرت زینب (سلام الله علیها)...

شکر و قدردانی

پاس و ستایش خداوندی را سزااست که کسوت، هستی را بر اندام موزون آفرینش پوشاند و تجلیات قدرت لایزالیه را در مظاهر و آثار طبیعت

نمایان گردانید.

بارالها! من بایاد تو، به تو تقرب می جویم و تو را به پیشگاه تشنجه می آورم و از تو خواستارم به کرمت، مرا به خودت نزدیک گردانی و یاد خود را به

من الهام کنی و بر من رحمت آوری و آنچه بهره و نصیب من ساخته ای خوشنوم قرار دهی و در همه حال به فروتنی ام واداری.

مصدق آیه شریفه «من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق» بر خود لازم می دانم از کلیه کسانی که مراد تدوین و نگارش این پایان نامه یاری نموده

اند سپاسگزاری نمایم، به خصوص از راهنمایی ها و کمک های بی دریغ استاد راهنمای عزیزم سرکار خانم دکتر محدثه معینی فرو استاد مشاور گرامی جناب

آقای دکتر مهدی نوریان صمیمانه شکر و قدردانی می نمایم.

در پایان از همسر عزیزم که همیشه سایه مهربانش سایه ساز زندگی من بوده و با بهدلی و صبر تمام مشکلات مسیر را برایم تسهیل نموده است، سپاسگزاری

می نمایم.

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)
معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی
صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

شماره ثبت: ۹۹۵۱۱

شماره دانشجویی: ۹۹۵۱۳۳۰۶

تاریخ: ۱۳۹۵/۱۱/۱۵

موضوع: حقوق شهروندی

رشته: حقوق عمومی

نوع پروپوز: متروک به انجام اصلاحات

موضوع: حقوق عمومی

تاریخ: ۱۳۹۶/۰۱/۰۱

شماره پروپوز: ۱۳۹۵/۱۵/۲۹

نوع پروپوز: بدون نیاز به اصلاحات

مورد تصویب هیأت داوران قرار گرفت.

۱- نتایج اصلاحات مطرح در برگه شرح اصلاحات پایان نامه تا پایان مهلت مقرر توسط دانشجو انجام گرفته و به تایید استاد راهنما و نماینده تحصیلات تکمیلی ترمزده دانشجو با کسر ۳ نمره به ... تغییر می یابد.

۲- در صورتی که دانشجو تا تاریخ ۲ ماه پس از مهلت تعیین شده در برگه شرح اصلاحات پایان نامه نسبت به انجام اصلاحات اقدام ننماید، منتهی از تحصیل شناخته خواهد شد.

تأیید شرایط در پایان جلسه دفاع به اطلاع دانشجو رسید.

ردیف	رتبنا	نام و نام خانوادگی	نحوه امضاء
۱	استاد راهنما	علیرضا دکتر محدثه مصبی فر	Signature 2#
۲	استاد مشاور	آقای دکتر مهدی بوریان	Signature 3#
۳	داور داخلی	آقای دکتر سید امیراله حسینی	دکتر داود معماری
۴	داور داخلی و نماینده تحصیلات تکمیلی	آقای دکتر داود معماری	دکتر داود معماری

این صورت جلسه در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۱۵ در محل هیأت داوران با حضور اعضا و دانشجو و نماینده تحصیلات تکمیلی تشکیل گردید و به تصویب اعضا رسید. این صورت جلسه در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۱۵ در دفتر کارشناسی ارشد تحصیلات تکمیلی ثبت گردید.

تأیید هیأت داوران:

تأیید دانشجو:

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم شرح اطلاعات مورد نیاز پایان نامه کارشناسی ارشد

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی
فرم شماره ۱۱
فرم شرح اصلاحات مورد نیاز پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری

عنوان پایان نامه: حق آموزش در فقه امامیه و حقوق ایران با رویکردی بر حقوق شهروندی
نام و نام خانوادگی دانشجو: سمیه همتی شماره دانشجویی: ۹۶۱۱۷۲۰۱۶ تاریخ تشکیل جلسه داوری: ۹۹/۰۵/۱۱
نام و نام خانوادگی استاد راهنما: خانم دکتر محدثه معینی فر
نام و نام خانوادگی نماینده تحصیلات تکمیلی: آقای دکتر معماری

۱- اشکالات و ایراد از طرف داوران محترم، کتبا به دانشجو تحویل داده شد تا با نظارت و صلاحدید استاد محترم راهنما اصلاح و اعمال شود.

۲- نواقص شکلی: *اشکالات وارد اصلاحات*

۳- اشکالات محتوایی:

توجه: دانشجو برای انجام اصلاحات فوق و ارائه آن به استاد محترم راهنما، حداکثر ۲ ماه از تاریخ دفاع فرصت دارد و در صورتیکه بدون عذر موجه این فرصت رعایت نگردد، عواقب ناشی از آن به عهده دانشجو می باشد.

توضیح: با توجه به نظر هیات محترم داوران، روز (حداکثر ۶۰ روز) علاوه بر فرصت فوق به دانشجو جهت انجام اصلاحات

توجه: تاریخ دفاع از پایان نامه تاریخ فراغت از تحصیل محسوب می گردد و ابتدای کلیه مواعید، جهت استفاده از برخی معافیت ها و امتیازات، از جمله آزاد سازی تمهید خدمت آموزش رایگان، معافیت تحصیلی نظام وظیفه و غیره از تاریخ دفاع محاسبه می شود و در صورت عدم رعایت آن، کلیه مسئولیت ها متوجه خود دانشجو است.

تایید انجام اصلاحات

مدیر محترم تحصیلات تکمیلی دانشگاه:
بدینوسیله، نواقص و اشکالات فوق توسط دانشجو برطرف گردیده و کلیه نسخ پایان نامه صحیح شده، به روت اینجانبان رسیده است.

نام و نام خانوادگی استاد راهنما: *محدثه معینی فر*
نام و نام خانوادگی نماینده تحصیلات تکمیلی:
دود معماری
مدیر هیات علمی گروه علوم قرآن و حدیث

بسمه تعالی

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی دانشگاه - مدیریت تحصیلات تکمیلی

تعهد نامه اصالت پایان نامه / رساله

تعهدنامه اصالت اثر

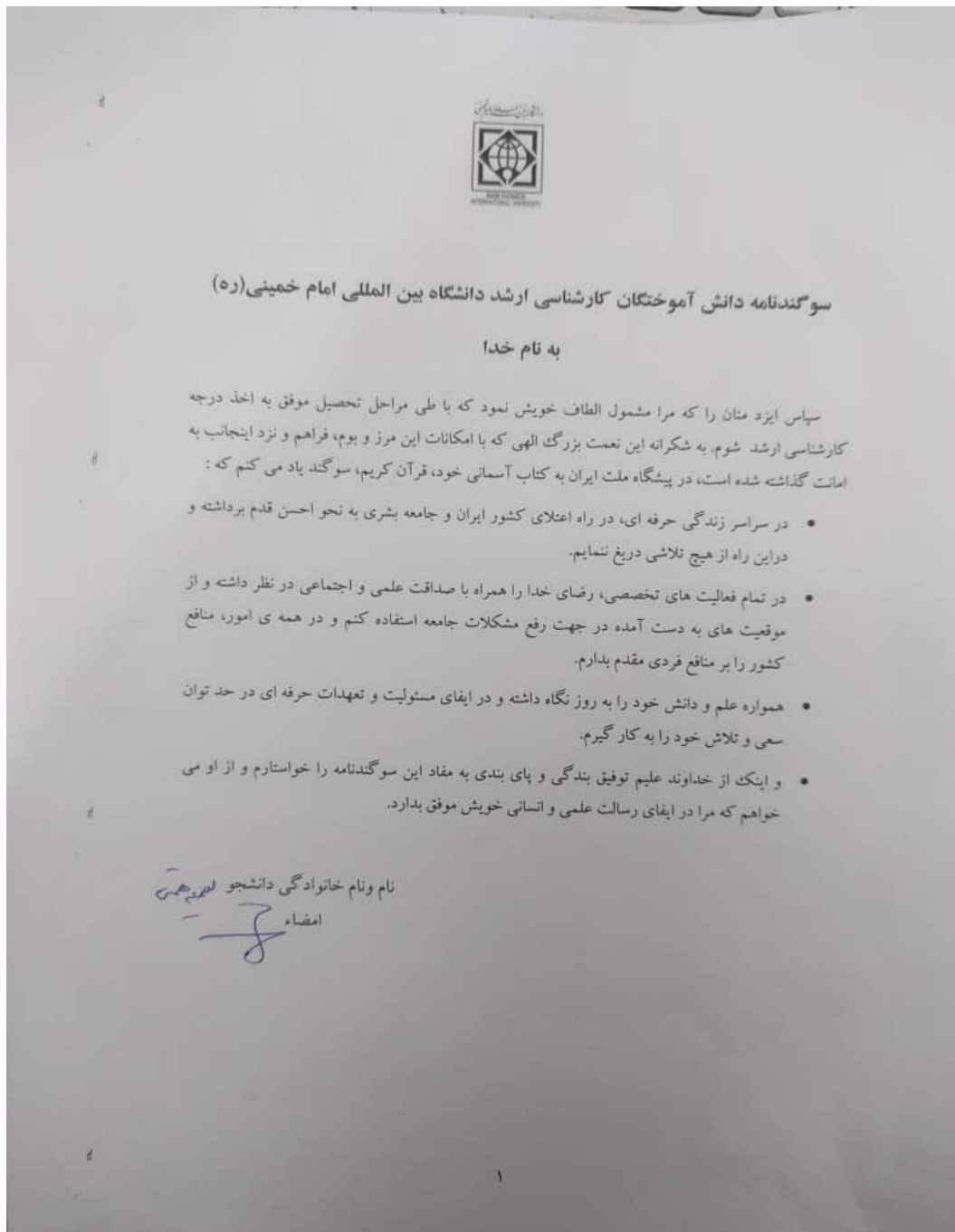
اینجانب... دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته...
گرایش... در تاریخ... از پایان نامه ی خود تحت عنوان...
با کسب درجه ی... دفاع کرده ام، شرعا و قانونا متعهد می شوم:

- مطالب مندرج در این پایان نامه، حاصل تحقیق و مطالعه اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده کرده ام، با رعایت کامل امانت، مطابق مقررات، اقدام به ارجاع در متن و ذکر آن در فهرست منابع و مآخذ نموده ام.
- تمامی یا بخشی از این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی به سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- مقالات مستخرج از این پایان نامه کاملا حاصل کار اینجانب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز کرده ام.
- از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه (با بیش از ۳ درصد همپوشانی) به مجلات و یا همایش های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
- کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بوده و متعهد می شوم هرگونه بهره مندی ویا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد (استادان) راهنما باشد.
- در صورت اثبات تخلف و نقض موارد پنجگانه فوق (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو: سمیه همتی
امضاء: [Signature]

سوگندنامه دانش آموختگان کارشناسی ارشد/ دکتری
دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

عنوان پایان نامه / رساله: حقوق آموزش در فقه امامیه و حقوق ایران با نام و نام خانوادگی دانشجو: سمیه همتی

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.

بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.

بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا اساتید راهنما: دکتر گرشاد سفیدی

تاریخ: ۱۴۰۰/۱۱/۳

امضاء: محمد...

چکیده

حق آموزش از حقوق اولیه شهروندان است که فارغ از زمان و مکان و مسائلی از قبیل جنسیت، زبان، نژاد، دین و قومیت می بایست در مورد تمام اشخاصی که متولد می شوند و تا زمانی که می میرند ادامه یابد. در فقه امامیه، حق بر آموزش مورد تاکید قرآن، روایات و احادیث ائمه اطهار مورد است و با تعهدات دولت ها در زمینه حمایت از آموزش و تداوم آن که موجبات تعالی و رشد جامعه است با مقررات حقوق بشری در خصوص تکلیف بر آموزش همگانی منافات ندارد. تحقیق حاضر که با هدف اثبات حق آموزش شهروندان با توجه به دلیل و مدرک فقهی و حقوقی انجام یافته، نتیجه حاصله از آن بیان می کند که، فقیهان معتقدند، حق آموزش و تعلیم و تربیت ابتدا وظیفه اصلی خانواده ها و دولت های حاکم در هر عصری است و دانش و دانایی تنها ممیز انسان از غیر انسان است که حقوق بین الملل بشر به حفظ این حق اولیه بشری به شکل قوانین موضوعه جدید تاکید مضاعف نموده ولی هنوز از ضمانت اجرای کافی برخوردار نیست و بایستی به شکل اجباری مورد همت و تالش همگان قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: حق آموزش، حقوق شهروندان، فقه، قوانین ایران، قوانین بین الملل.

فهرست مطالب

فصل نخست: کلیات پژوهش	۱
۱-۱. تعریف مسئله.....	۲
۲-۱. سؤال‌های اصلی تحقیق.....	۴
۳-۱. فرضیه‌های اصلی تحقیق.....	۴
۴-۱. سوابق پژوهشی موضوع.....	۵
۵-۱. بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق.....	۶
۶-۱. نتایج علمی قابل پیش‌بینی.....	۶
۷-۱. تعریف عملیاتی.....	۶
۱-۷-۱. مفهوم حق	۶
۲-۷-۱. مفهوم آموزش	۷
۳-۷-۱. مفهوم حقوق شهروندی	۷
فصل دوم: حق آموزش به عنوان حق شهروندی در فقه امامیه	۹
۱-۲. مقدمه.....	۱۰
۲-۲. حقوق شهروندی و پیدایش آن در فقه امامیه.....	۱۱
۱-۲-۲. زاویه نگاه فقیهان به حقوق شهروندان.....	۱۱
۲-۲-۲. پیدایش حق شهروندی در فقه اسلامی.....	۱۱
۳-۲. خاستگاه حقوق شهروندی در فقه.....	۱۳
۱-۳-۲. حقوق شهروندی در آیات قرآنی.....	۱۴
۲-۳-۲. حقوق شهروندی در سنت.....	۱۵
۴-۲. مبانی فقهی حقوق شهروندان.....	۱۵
۱-۴-۲. بعد فردی حقوق شهروندی	۱۶
۲-۴-۲. بعد اجتماعی حقوق شهروندی	۱۶
۵-۲. حق آموزش شهروندان	۱۶
۱-۵-۲. حق آموزش شهروندان از منظر فقیهان امامیه.....	۱۷
۲-۵-۲. مستندات فقهی حق آموزش شهروندان.....	۱۸
۷-۲. اجباری نبودن تعلیم و تربیت در زمان سابق.....	۲۱
۱-۷-۲. اجباری و رایگان بودن آموزش در نظام‌های آموزشی جدید	۲۲
۲-۷-۲. حکم فقهی تعلیم و تربیت اجباری	۲۲
۸-۲. مجریان حق آموزش شهروندان از منظر فقیهان	۲۶
۱-۸-۲. حق آموزشی شهروندان از بعد حکومت اسلامی.....	۲۶
۲-۸-۲. وظایف و تعهدات والدین.....	۳۰

فهرست

۳۳	۹-۲. مصادیق حق آموزش شهروندان در فقه.....
۳۳	۱-۹-۲. حق آموزش علوم دینی شهروندان.....
۳۷	۲-۹-۲. حق آموزش علوم غیر دینی شهروندان.....
۴۱	۳-۹-۲. نهی آموزش برخی علوم.....
۴۷	۱۰-۲. راهبردهای حمایتی آموزش در فقه امامیه.....
۴۷	۱-۱۰-۲. حمایت مالی.....
۴۹	۲-۱۰-۲. حمایت اقتصادی.....
۴۹	۳-۱۰-۲. حمایت روحی و معنوی.....
۴۹	۱۱-۲. حق آموزش زنان از منظر فقیهان.....
۴۹	۱-۱۱-۲. جایگاه حق آموزش زنان در آموزه های دینی.....
۵۰	۲-۱۱-۲. گستره علمی که زنان حق آموزش دارد.....
۵۱	۳-۱۱-۲. احکام فقهی حق آموزش زنان.....
۵۳	۱۲-۲. ضمانت اجرای حق بر آموزش از منظر فقه امامیه.....
۵۵	فصل سوم: بررسی حق آموزش در حقوق ایران.....
۵۶	۱-۳. مقدمه.....
۵۶	۲-۳. مفهوم حق بر آموزش.....
۵۹	۱-۲-۳. آزادی آموزش در انتخاب مدرسه، روش و محتوا.....
۶۲	۳-۳. حق آموزش در قانون اساسی.....
۶۳	۱-۳-۳. حق آموزش در قانون حقوق شهروندی.....
۶۶	۲-۳-۳. مبانی مشروعیت حق آموزش در حقوق ایران.....
۶۸	۴-۳. حق آموزش در قوانین عادی.....
۷۲	۵-۳. مصادیق حق آموزش در حقوق ایران.....
۷۲	۶-۳. جایگاه حق آموزش در نظام حقوقی ایران.....
۷۵	۷-۳. سایر قوانین.....
۷۶	فصل چهارم: حق آموزش در اسناد بین المللی.....
۷۷	۱-۴. مقدمه.....
۷۷	۲-۴. حق آموزش در اسناد بین المللی.....
۷۷	۱-۲-۴. اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
۷۹	۲-۱-۴. میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
۸۲	۳-۱-۴. کنوانسیون عدم تبعیض در آموزش و پرورش.....
۸۲	۴-۱-۴. کنوانسیون حقوق کودک.....

۸۴	۴-۱-۵. اعلامیه حقوق بشر اسلامی.....
۸۵	۴-۱-۶. سازمان بین المللی یونسکو.....
۸۷	۴-۱-۷. کنوانسیون آموزش فنی و حرفه ای.....
۸۸	۴-۱-۸. حق آموزش در مناطق مختلف جهان.....
۹۰	۴-۳. ضمانت اجرای حق آموزش در اسناد بین المللی.....
۹۴	۴-۴. موارد نقض حق آموزش در کشورها.....
۹۶	فصل پنجم: نتیجه گیری
۹۷	۵-۱. نتیجه گیری.....
۹۹	۵-۲. پیشنهادات.....

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱. تعریف مسئله

بدون تردید آموزش و پرورش از مسائل بسیار مهم در همه جوامع بشری است و از جمله حقوقی است که زیرمجموعه حقوق بشر قرار می‌گیرد و در اسناد بین‌المللی از آن به‌عنوان حقوق فرهنگی و اجتماعی بشر نامبرده می‌شود. آموزش حقی است که همه آحاد جامعه از کودک و بزرگسال گرفته تا آزاد و زندانی باید آن را دارا باشد. این حق زیربنای فهم و درک انسانی است و در واقع زیربنای تحقق حقوقی چون آزادی اندیشه، آزادی بیان و آزادی مذهب است و این مهم سبب شده این حق در میان سایر حقوق منزلتی بس بالا داشته باشد.

علاوه بر این، آموزش ابزار رشد و شکوفایی جسم و شخصیت انسان است و این فرصت را محیا می‌کند که فرد بتواند بر جریان زندگی خود و محیط اجتماعی سیطره داشته باشد. آموزش از سویی سبب شکوفایی استعداد و از سویی سبب بهره‌مندی از حداقل‌های اجتماعی و اقتصادی زندگی می‌شود. از این رو، آموزش رکن اساسی پیشرفت جوامع محسوب می‌شود و بدون آن جامعه رو به‌سوی تنزل و رکود خواهد رفت.

فرایند آموزش و پرورش از زمان پیدایش انسان بر روی زمین آغاز شده است. امروزه همه جوامع اهمیت آموزش را قبول دارند، به طوری که علاوه بر این که راه رشد و شکوفایی فردی را فراهم می‌سازد به‌عنوان یک رابط در روابط انسانی سبب شده که آموزش از بایدهای نظام اجتماعی شناخته شود. توجه به حق آموزش و ایجاد شرایط مناسب برای آموزش فرد سبب می‌شود فرد با آگاهی بیشتری مسئولیت زندگی خود را بر عهده بگیرد و همچنین سبب اعمال برخی حقوق سیاسی و مدنی مانند آزادی بیان، انتخاب کردن و انتخاب شدن نیز می‌شود. افراد باسواد خیلی بهتر می‌توانند در مسائل اقتصادی و اجتماعی مشارکت کرده و از فرصت‌های موجود استفاده کنند.

اگرچه امروزه حق آموزش را به‌عنوان حقی عمومی برای تمامی شهروندان یک جامعه به رسمیت شناخته و آن را به مثابه یک امر بدیهی تلقی نموده‌اند، اما این امر آنچنان که می‌نماید در گذشته از چنین بداهتی برخوردار نبوده است؛ زیرا مطابق اسناد تاریخی آموزش تنها برای اشراف و نجیب زادگان بوده است. این جریان به مرور زمان و به لطف جنبش‌های عدالتخواهانه متوقف و محدود گردیده امروز به یک حق عمومی تبدیل شده است به نحوی باگذشت زمان و پی بردن جوامع به

اهمیت آموزش و مهارت‌های زندگی و نیز تأکید ادیان به‌ویژه دین اسلام این انحصار شکسته شد. حق آموزش حق علمی است در جهت بهره‌مندی از تحصیل رایگان که در بسیاری از موارد منجر به ارائه فعالیت‌های خلاقانه علمی و هنری می‌شود و این مهم باید بدون هیچ تبعیضی از حیث رنگ و نژاد و جنس بین آحاد جامعه در اختیار همگان قرار بگیرد.

از جمله شاخص‌های حق آموزش تحصیل رایگان، آموزش ابتدایی اجباری، آزادی آموزش، دسترسی مساوی افراد به امکانات آموزشی و جلوگیری از تبعیض در آموزش است که البته این موارد حداقل‌های یک نظام آموزشی است.

در قرن بیستم آموزش ابتدایی اجباری، ابتدا در مغرب زمین سپس در بیشتر کشورها عنوان شد و با تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر، حق آموزش از جمله حقوق بشری قلمداد شد و اهمیت این موضوع به‌اندازه‌ای است که امروزه یک سازمان بین‌المللی به نام یونسکو در زمینه آموزش فعالیت می‌کند و هدفش توجه به توسعه آموزش و پرورش در ملت‌هاست.

در جمهوری اسلامی ایران حق آموزش برگرفته از آموزه‌های دین اسلام و قانون اساسی است که باید برای همه افراد جامعه به‌طور مساوی و به‌دوراز هرگونه حب و بغضی اجرا شود و این مهم بیش از همه بر عهده دولت است. در اصل سوم قانون اساسی به این مسئله اشاره شده است که دولت موظف به بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی افراد در همه زمینه‌ها است و همچنین ایجاد آموزش و پرورش رایگان برای همه در تمام سطوح یک ضرورت است و در صورت کم و کاستی در اجرای این امر باید ضمانت‌اجراهایی تعیین کرد تا افراد از حقوق خود دفاع کنند. این اصل اشاره به این دارد که مردم به‌عنوان شهروند دارای حقوقی هستند که باید رعایت شود و این یعنی حکومت مردم‌سالار است. اما باید دانست قانون اساسی به‌عنوان کلی ایران فقط بیان‌کننده سیاست‌های کلی است و قانون‌گذار باید در قوانین عادی این قوانین را جزئی‌تر کرده و مسیر اجرای آن‌ها را فراهم کند و در صورت عدم اجرای قوانین ضمانت‌اجراهایی را برای عوامل متخلف تعیین کند.

در رابطه با وظیفه تحقق امر آموزش برای آحاد جامعه از جمله کودکان و نوجوانان نظرات مختلفی بیان شده است. برخی معتقدند این امر بر عهده دولت بوده و برخی دیگر می‌گویند اصالتاً وظیفه والدین است، اما درست آن است که تحقق این امر بر عهده دولت و منوط به همکاری والدین و مربیان است.

در همین راستا دولت در قبال آموزش شهروندان و فراهم کردن زمینه‌های لازم برای زندگی بهتر

از طریق سرمایه‌گذاری بر توسعه کمی و کیفی آموزش، هزینه‌های آموزش، گزینش معلمان و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای آموزش مسئول شناخته شده است. نقش والدین در آموزش کودکان و جوانان به‌گونه‌ای متفاوت است. والدین باید با ایجاد فضای مناسب روحی و روانی، در جهت تحقق امنیت لازم و تقویت حس خودباوری و اعتمادبه‌نفس در فرزندان بکوشند، همان‌گونه که همه انبیاء و اولیای الهی انسان‌ها را به مراقبت از جسم و روان فرزندان فراخوانده‌اند.

با توجه به آنچه تاکنون بیان شده، برای همه مسلم است که حق آموزش یکی از حقوق شهروندی است، اما افرادی در میان ملت‌ها هستند که هنوز به آموزش ابتدایی دسترسی ندارند و زنانی که بی‌سواد می‌باشند و افراد دارای استعدادی که نتوانستند مهارت‌های خود را به اجرا درآورند و بتوانند در زندگی فرهنگی و اقتصادی خود پیشرفت کنند. برای حل این مشکلات توجه به حق آموزش به‌عنوان یک حق شهروندی ضروری است، زیرا با آموزش شهروندان در زمینه‌های مختلف می‌توان جامعه‌ای سالم‌تر، پرنشاط‌تر و ماهرتر ساخت و بدین گونه راه ترقی و پیشرفت را طی نمود.

آموزش و پرورش جامعه امروز دچار نقصان است و باید از لحاظ کیفیت بیش از پیش اصلاح شود و این مهم مشارکت حداکثری دولت، مردم و مسئولان را می‌طلبد. بنابراین، پژوهش پیش رو در پی بررسی حقوق شهروندان در زمینه آموزش به‌عنوان یک حق برای آحاد جامعه، راهکارهای استیفای این حق، ضمانت اجرای این حق و تبیین مصادیق آن است.

۱-۲. طرح سؤال‌های اصلی تحقیق

- ۱- حق آموزش به‌عنوان یکی از حقوق شهروندی دارای چه مصادیقی است؟
- ۲- چه ضمانت‌های اجرایی برای حمایت از حق آموزش به‌عنوان یک حق شهروندی وجود دارد؟
- ۳- جنبه ثبوتی و اثباتی حق آموزش در اسناد بین‌المللی و فقه امامیه به چه صورت است؟

۱-۳. فرضیه‌های اصلی تحقیق

- ۱- حق آموزش می‌تواند دامنه گسترده‌ای از تحصیلات ابتدایی، تحصیلات دانشگاهی، سواد رسانه‌ای، دسترسی به متون مناسب آموزشی و غیره داشته باشد.
- ۲- در این زمینه، ضمانت‌های اجرایی مانند برخی قوانین درباره آموزش اجباری و رایگان ابتدایی، تعیین مجازات برای ممانعت از تحصیل و غیره وجود دارند که البته کافی به نظر نمی‌رسند.
- ۳- در هر دو حوزه به حق آموزش توجه جدی شده است و در فقه امامیه، برای آن ادله‌ای از قرآن و روایات وجود دارد و در اسناد بین‌المللی نیز بر اساس نظریات حق می‌توان ادله‌ای را برای آن اقامه

نمود.

۱-۴. سوابق پژوهشی موضوع

هرچند مطالعات و پژوهش‌های بسیاری درباره حق آموزش شهروندان انجام شده، اما به نظر می‌رسد پژوهش مستقل در حوزه حق آموزش با رویکردی بر حقوق شهروندی صورت نگرفته است. در ذیل به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود:

۱- نیاورانی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «حق بر آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر» تلاش کرده است به بایدها و نبایدهای آموزشی در امور بین‌الملل، اهداف ملل متحد در رابطه با مسئله آموزش رسمی و غیررسمی بپردازد، اما در مورد حق آموزش در فقه امامیه و ایران با رویکردی بر حق شهروندی سخنی به میان نیاورده است.

۲- اکبری (۱۳۹۲) در کتابی با عنوان «حقوق شهروندی» تلاش کرده است به مبانی حقوق شهروندی و بررسی حقوق شهروندان، تفاوت حقوق بشر با حقوق شهروندی، قانون اساسی و حقوق شهروندی و همچنین حقوق از دیدگاه حضرت علی (ع) بپردازد، اما در رابطه با حق آموزش در فقه امامیه و حقوق ایران به عنوان یکی از حقوق شهروندی سخنی به میان نیامده است.

۳- انصاری (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «حق کودک به آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر» به مسئله حق کودک و آموزش او در حقوق بشر پرداخته و از اصولی چون اجباری بودن آموزش و رایگان بودن آن نام برده است، اما از حق آموزش به عنوان حق شهروندی در فقه امامیه و کشور ایران سخنی به میان نیامده است.

۴- اسدی نژاد و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «حق آموزش و تربیت کودک در ایران» سعی کرده است به تربیت و حقوق کودک بپردازد و بیان می‌دارد که این مسئله از دوران جنینی شروع می‌شود، از این رو باید امکانات لازم را در جهت پرورش جسمی و روانی آنان فراهم کند. وی همچنین به تربیت مذهبی، اخلاقی و پرورش فضایل اخلاقی فرزندان پرداخته است، اما از حق آموزش در ایران و فقه امامیه با رویکردی بر حق شهروندی سخنی به میان نیامده است.

۵- رحمت‌اللهی و دانش ناری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «حق و آزادی در آموزش و پرورش» تلاش کرده است به مقایسه تطبیقی آزادی آموزش و پرورش در میان سه کشور، ایالت متحده، هند و آفریقای جنوبی بپردازد و در نهایت به اقدامات بین‌المللی در زمینه حمایت از حق و آزادی آموزش اشاره نموده، اما در رابطه با حق آموزش در فقه امامیه و ایران با توجه به حقوق شهروندی سخنی به

میان نیامده است.

۱-۵. بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق

این پژوهش با هدف توصیف و تحلیل دیدگاه‌ها و ادله آن‌ها و با تکنیک جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

۱-۶. نتایج علمی قابل پیش‌بینی

۱- دستیابی به مفهوم حق آموزش با توجه به حقوق شهروندی

۲- تعیین مصادیق حق آموزش

۳- دستیابی به راهکارهای استیفای این حق توسط افراد جامعه

۴- بررسی ضمانت‌اجراه‌های مناسب در این زمینه

۱-۷. تعریف عملیاتی

برای درک بهتر برخی از مفاهیم در این پایان‌نامه، لازم است به تعریف آن‌ها اشاره شود:

۱-۷-۱. مفهوم حق

در لغت معانی متعددی برای کلمه حق وجود دارد از معنا و ماهیت گرفته تا ضدباطل، ثبوت و وجوب، سخن راست و مطابق با واقع، یقین بعد از شک، ملک و سلطنت، بهره و نصیب (دهخدا، ۱۳۷۵، ج ۶، ص ۲۹۳). از میان معانی فوق، معنای «ثابت و موجود» نمود بیشتری دارد (موحد، ۱۳۸۱، ص ۳۹). با توجه به موضوع این پایان‌نامه به نظر می‌رسد همان معنای ثابت و موجود را باید برای معنای حق در نظر گرفت.

در رابطه با معنای اصطلاحی حق باید گفت، کلمه حق در علوم گوناگون چون فلسفه، حقوق، اخلاق، سیاست، فقه و غیره معانی متفاوتی دارد اما به طور کلی به دو معنای حقیقی و اعتباری قابل تقسیم است. معنای حقیقی، ثبوت و تحقق معنا به اعتبار وضع و قرارداد است و معنای اعتباری، ثبوت و تحقق معنا به اعتبار وضع و قرارداد است (منتظری، ۱۳۸۸، ص ۲۳).

حق از منظر فقیهانی چون شهیدمطهری و امام خمینی (ره) بدین شرح است:

شهید مطهری حق را شایستگی فرد نسبت به یک شیء دانسته است که به دو قسم تقسیم می‌شود، تکوینی و تشریحی. تکوینی همان رابطه واقعی بین شخص و شیء که عقل آن را درک می‌کند و تشریحی نیز رابطه بین شخص و شیء است که وضع و جعل می‌شود (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۲۷۳).

امام خمینی (ره): حق را اعتباری می داند که اثر آن سلطنت است (معینی فر، ۱۳۹۳، ص ۱۹۸).

۱-۷-۲. مفهوم آموزش

معادل واژه آموزش، در زبان عربی «التعلیم» و در زبان لاتین «Teaching» یا «Instruction» است. آموزش در لغت اسم مصدر از آموختن است و در لغت به معنی یاد دادن و تعلیم و تربیت است (دهخدا، ۱۳۷۳، ذیل واژه آموزش) و در اصطلاح آموزش به طور کلی، دارای دو مفهوم عام و خاص است. در مفهوم عام، شامل هر نوع انتقال مفاهیم و تأثیر گذاری در ذهن فراگیر، به منظور ایجاد یادگیری در وی می باشد، خواه این تأثیر گذاری در قالب رسمی و از پیش طرح ریزی شده باشد. همانند آنچه در مراکز آموزشی، و به ویژه در کلاس درس انجام می گیرد و خواه به صورت خود به خودی و بدون طراحی و برنامه ریزی قبلی باشد. همانند تأثیری که از برنامه های آموزشی تلویزیونی و یا مطالعه کتاب، مجله و مانند این موارد ناشی می شود.

«آموزش» در مفهوم خاص خود، در قالب و شرایط ویژه ای صورت می گیرد که عبارت است از: «فعالیت هایی که با هدف آسان ساختن یادگیری از سوی آموزگار یا معلم طرح ریزی می شود و بین آموزگار و یک یا چند یادگیرنده به صورت کنش متقابل جریان می یابد.» (سیف، ۱۳۸۷، ص ۲۰)؛ به عبارت دیگر، «فعالیتی است که معلم و شاگرد با هم در کلاس درس انجام می دهند» (شریعتمداری، ۱۳۸۲، ص ۸۲). این دو تعریف، یکی اعم است و دیگری خاص که منظور از آموزش در این پژوهش، آموزش به معنای دوم از تعاریف فوق است و در واقع آموزش به معنای عام آن مورد نظر است.

آموزش دارای سطوح مختلف می باشد: گاهی به صورت سطحی است و در آن صرف «انتقال مفاهیم و دانش» (نقیب زاده، ۱۳۹۰، ص ۱۶) و گاهی از سطح انتقال صرف مفاهیم به دیگران فراتر می رود و منجر به تأثیر عمیق تر و به اصطلاح «یادگیری» می گردد. چندین معنا برای آموزش وجود دارد: گانیه آموزش را مجموعه ای از رویدادهای به عمد ترتیب داده شده می داند که برای حمایت از فرایندهای درونی یادگیری طراحی شده است (اصول طراحی، ۱۳۸۴، ص ۳۲). در نهایت حق آموزش، حقی است که به هر فرد انسانی تعلق دارد و براساس آن، هر فرد باید در معرض آموزش های مناسب قرار گیرد که در فقه، حقوق ایران و اسناد بین الملل به آن اشاره و تأکید شده است.

۱-۷-۳. مفهوم حقوق شهروندی

برای درک بهتر از معنای حقوق شهروندی لازم است دو لفظ حق و شهروند تعریف شوند. شهروند در لغت به معنی باشنده شهر است و از دو کلمه شهر به معنی جامعه انسانی و وند به معنی عضو